

KULTURVÄRDEN

HÄSTHJÄLP PÅ LOVÖN
Varsam transport på gravfältet

BLAND HJORTAR OCH SLOTT
Nationalstadsparken fyller 25

ÅTERUPPTÄCKT SYMMETRI
Renässanstak i klassisk skepnad

K

DEN GRÖNE ARKITEKTEN
Walter Bauer förnyade våra parker

BISKOPEN SOM BYGGDE OM
Kort Rogges väg till makten i Strängnäs

NÄR GAMMALT MÖTER NYTT
Kristianstads residens renoverat

Stenhård

ELEGANS

NYSTARTIGEN

UNDER FÖRSTA kvartalet råder alltid nystartskänsla hos oss. Då ska fjolåret summeras och årets nya projekt startas, eller avslutas, före den stora besöksäsongen. Det grävs och beskårs, putsas och snickras, men en del projekt tycks pågå utan över-skådligt slut. Så är det till exempel med fasadrestaureringen av Stockholms slott som väntas pågå i trettio (30!) år till. Den är nu inne på etapp 8, den mest utsmyckade delen. Vi följde med upp på byggnadsställningen för att kunna visa hur stendetaljerna ser ut på nära håll.

Våren är på gång, med spirande grönska i parker och trädgårdar. Då passar det bra att uppmärksamma att nationalstadsparken fyller 25 år. Men vad omfattar den egentligen? Det kan du läsa mer om i detta nummer. Liksom om trädgårdsarkitekten Walter Bauer och hans verk. Och för balansens skull flyttar vi inomhus en stund och kikar på hur det står till med renoveringen av Kristianstads residens. Dessutom visar vi ett vackert restaurerat renässanstak, en ö att hyra samt berättar anekdoten om Kort Rogge.

Trevlig läsning!

MIA FERNLUND
chefredaktör

Fler solceller i kulturmiljöer

FOTO SFV

Statens fastighetsverk har sedan 2018 ett regeringsuppdrag att öka användningen av solceller vid bidragsfastigheter med hjälp av ett riktat anslag. Mikael Lindberg, projektledare vid SFV, hur tar ni hand om uppdraget?

– Vi har startat Projekt solcellssatsning och inom detta samordnar vi alla interna initiativ och stödjer dessa med centrala resurser till alla fastighetsområden som vill göra solcellssatsningar.

Kan du ge några exempel?

– Bredden är stor, det kan röra sig om tak- och marksolcellsanläggningar för att minska andelen köpt fastighetsel, ersätta dieselaggregat och driva avfuktning. Dessutom arbetar vi med solcellsdrivna parkeringsautomater, toaletter, uppvärmning, fårstängsel, komprimerande sopkärl samt skylt- och parkbelysning.

Och när kommer vi att kunna se konkreta resultat?

– Det är lite tidigt att säga, vi har 17 beslutade projekt som är i olika skeden. Eftersom vi huvudsakligen arbetar i känsliga miljöer är processen lång från inventering, förstudie och projektberedning till beslut och genomförande. Vid Hemsö fästning har vi kommit längst. Där kommer vi, när vädret tillåter, att bygga en marksolcellsanläggning med 350 solpaneler som förväntas ge cirka en tredjedel av årsbehovet för att driva fästningens avfuktning.

MIA FERNLUND

KULTURVÄRDEN NUMMER 1, 2020

Statens fastighetsverk ger ut Kulturvärden fyra gånger per år för att du ska få kunskap om Sveriges kulturarv. sfv:s uppgift är att se till att fastigheternas själ och karaktär lever och bevaras till kommande generationer. Genom staten är du delägare, tillsammans med tio miljoner andra svenskar.

Ansvarig utgivare

Dan Svanell

Chefredaktör Mia Fernlund

Redaktionell produktion

Springtime-Intellecta

Redaktör Johan Wickström

Art Director Sara Bidö

Korrektur Helena Walldow

Texter Åsa Carlberg, Ulrika

Flodin Furås, David Grossman,

Thorsten Sandberg, Maria

Uggla, Johan Wickström

Foto Olle Anrell, Melker

Dahlstrand, Åsa Ehlis, Ricard

Estay, Mia Fernlund, Anders

Fredriksén, Peter Holgersson,

Jeanette Hägglund, Karolina

Kristensson, Mats Larshagen,

Åke E:son Lindman, Emelie

Nilsson Bengt Nordgren,

Martin Olson, Peter Renfors,

Sune Sundahl, Henrik Trygg,

Hermine Werner

Illustration Veronica Ballart

Lilja, HOS arkitekter AB, Sven

Malmberg, Fredrik Tjernström

Repro Turbin

Tryckeri Norra Skåne Offset

www.sfv.se

issn 1104-845x

Omslaget Vackert stenarbete på Stockholms slott

Foto: Melker Dahlstrand

Kontakta oss

Kundservice www.kulturvarden.prenservice.se eller 08-522 183 52

Redaktionen kulturvarden@sfv.se eller 010-478 70 00

Postadress Kulturvärden, Box 2263, 103 16 Stockholm

FOTO ÅKE ERIKSSON LINDMÄN

6

FUNKTION FRAMFÖR FORM
Så förnyade Walter Bauer det gröna kulturarvet

FOTO SEV/MIA FERENLUND

14

SOFISTIKERAD STENRESTAURERING
Ny etapp för Stockholms slott

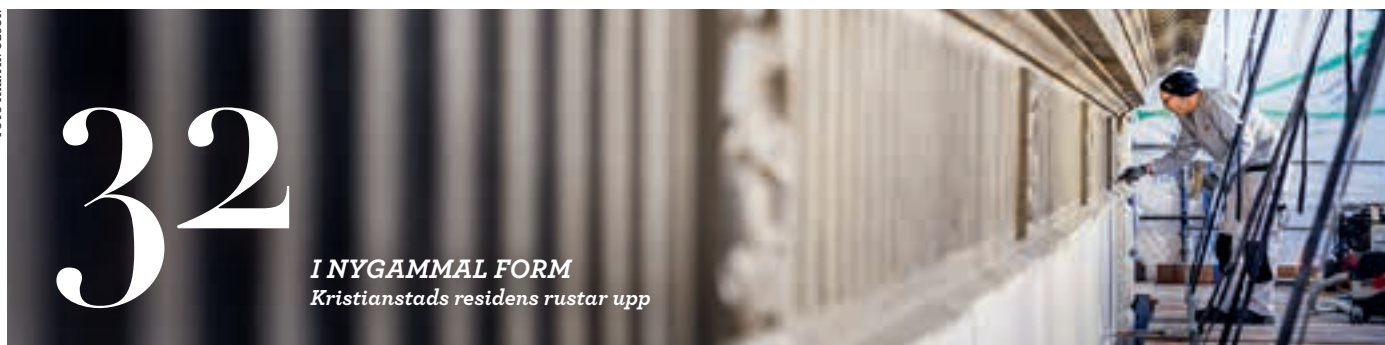
FOTO SEV

24

JUBILERANDE STADSOAS
Första nationalstadsparken 25 år

FOTO MARTIN OLSSON

32

I NYGAMMAL FORM
Kristianstads residens rustar upp

BILDEN 5
Hästen Boyar röjer i känslig skogsmiljö

LEKFULLT 11
Historisk lekplats i kvarteret Krubban

ANEKDOTEN 12
Biskop Rogge och borgen i Strängnäs

MÖNSTRING 22
Varsamt hantverk i renässansrummet

HYREN FYR-Ö 30
Hamneskär söker ny hyresgäst

FOTO EMBELIE NILSSON

FOTO MELKER DAHLSTRAND

Gustav Vasa intar Kalmar slott

I ÅR ÄR DET 500 ÅR SEDAN Gustav Vasa gjorde entré i Kalmar. Det var då han landsteg på Stensö udde, strax söder om Kalmar slott, efter att ha suttit som gisslan på Kalö slott i Danmark. Han började då kriget mot unionskungen Kristian II som slutade med att han valdes till kung 1523 (läs mer på sid 12).

Nu ska han åter få inta Kalmar slott. Den 4 april 2020 öppnar utställningen "Gustav Vasa talar ur skägget, en utställning om makt". Utställningens tema rör sig kring makt, manipulation och propaganda. I utställningen, som sker i samarbete med Livrustkammaren, finns originalföremål, varav en del visas med modern 3-d-teknik. Utställningen pågår till den 8 november.

NYA STAMMAR PÅ DRAMATEN

EFTER SJU månaders stamreovering slog Dramaten åter upp portarna den 9 januari. Parallellt med att de 111 år gamla stammarna bytts ut har Statens fastighetsverk genomfört en rad byggprojekt, som är svåra att genomföra under normala spelperioder. Det handlar om tillgänglighetsanpassningar samt måleriarbeten i loger och publika trapphus. Dessutom har den drygt 100 kvadratmeter stora originalridån från 1908 restaurerats.

FOTO SFV

FOTO RICARD ESTAY, STATENS KONSTRÅD

FOTO SFV

NÄRSHOLMEN FÅR VANDRARHEM

PÅ SYDÖSTRA Gotland ligger Närsholmens fyrplats, en säregen plats med savannliknande natur, rikt fågelliv och en plats full av historia. Nu har Statens fastighetsverk slutit ett avtal med Svenska turistföreningen (STF) om att öppna ett vandrarhem här.

– Det blir tre rum med bäddar, ett kök och ett samlingsrum. Planen är att öppna det redan i sommar, säger Lars-Erik Berglund på SFV.

PRISNOMINERAD MINNESVÅRD

GRAVITATIONAL Ripples, minnesvården över flodvågskatastrofen i Sydostasien 2004, är en av fyra offentliga platser som är nominerad till 2019 års Landskapsarkitekturpris. Konstverket är skapat av Lea Porsager och inspirerat av ett kosmiskt fenomen känt som gravitationsvågor.

Vinnaren är inte utsedd i skrivande stund, men avslöjades på Arkitekturgalan den 10 mars.

DALMANSTORNET I VISBY FÅR NYTT TAK

DALMANSTORNET i Visby ringmur, som är byggt på 1200-talet, fick sitt namn och sitt sadeltak under nödåret 1784. Då lät vice landshövding Lars Reinhold Dalman bygga om det till spannmålmagasin. Nu är tornet i stort behov av att få nytt tak och trögaveln behöver tjäras. Statens fastighetsverk, som förvaltar tornet, har fått bygglov och genomför arbetet under 2020.

Skonsam trädröjning på Lovön

HÄSTEN BOYAR, 15 år, väger runt 700 kilo, men när han drar runt stockarna i en skog på Lovön utanför Stockholm gör han liten skada på marken. För Mats Larshagen, förvaltare på Statens fastighetsverk, var Boyar och de andra hästarna hos Järva trädvårdscenter lösningen när 3,5 hektar skogsmark skulle omvandlas till trädklädd hagmark.

– Skogen som röjs ligger på ett gravfält från järnåldern och då är det viktigt att arbetet görs skonsamt. Hästar är det snällaste man kan använda i dessa sammanhang. De kör ut timret från de känsligaste delarna och sedan används en skotare för att samla ihop och lägga upp timret, säger Mats Larshagen.

Annelie Sjödin, en av kuskarna och ägare till företaget, berättar att de ofta gör skogsarbeten på fornlämningar, kyrkogårdar och på slottsmark eller annan mark man är rädd om. Vintern är att föredra då frusen mark är mindre känslig, men annars kör de året runt.

– När det som denna vinter är rätt varmt lyfter vi stocken en bit för att göra så lite åverkan som möjligt, till sommaren kommer det inte att synas något.

När marken är röjd kommer området att stänglas in och till sommaren 2021 ska får eller nötboskap flytta in på bete.

DAVID GROSSMAN

Walter Bauer

MÄSTAREN I TRÄDGÅRDEN

Vandrar man i våra slottsparker i dag är det svårt att undkomma Walter Bauers inflytande. Denne funktionalist är en av de centrala trädgårdsarkitekterna i 1900-talets svenska trädgårdshistoria.

TEXT *Ulrika Flodin Furås*

På baksidan av landshövdingens residens i Stockholm, Tessinska palatset, finns en liten undangömd pärla: barockträdgården från 1690-talet. Trädgårdens eleganta utformning ger illusionen av att både trädgården och palatset är större än vad det är.

Trädgården är en av många parker och trädgårdar som Walter Bauer återskapade under 1900-talets andra hälft.

Under många år arbetade Walter Bauer med Sveriges mest välkända parker och trädgårdar för att restaurera och bevara de gröna kulturskatterna. Hans signum var funktionalismen, en stilmässigt

exakt formgivning, oftast avskalad i förhållande till originalet. De viktigaste formelementen för honom var trädgårdens ramar, alléer, boskéer och gångvägar.

– Hans arbete innebar ofta förenkling, funktionalistiskt enligt sin tids ideal, säger Anna Enberg, en av SFV:s tre landskapsarkitekter.

I DAG ÄR Walter Bauers bevarande- och restaureringsarbeten mycket påtagliga i de trädgårdsanläggningar som SFV förvaltar.

– Han hade en genuin kunskap om de olika epokenas stil och formelement och han hade en förmåga att hitta de betydande dragen i en anläggning, säger Anna Enberg.

Tessinska palatsets trädgård är kanske den mest typiska och eleganta barockträdgården i vårt land. På 1960-talet restaurerades den varsamt och kunnigt av Walter Bauer enligt Tessins ritningar.

»Han tog bort och lade till,
men hela tiden med en
fungerande helhet för ögonen.«

FOTO SUNE SUNDAHL, UR ARKIVETS SÄMLING

Walter Bauer i arbetet
med Skönstaholm 1954.

FOTO ÅKE ESON LINDMAN

WALTER BAUER

Walter Bauer (1912–1994) var en av våra mest inflytelserika trädgårdsarkitekter. Han utbildade sig först till trädgårdsmästare och sökte sig sedan utomlands, till Österrike och Danmark, för att studera vidare till trädgårdsarkitekt. Bauer var också verksam som tecknare, bland annat i Dagens Nyheter. Han var gift med konstnären Lisa Bauer (1920–2003), som ibland illustrerade Walter Bauers arbeten. De bodde i ett radhus på Lidingö, där deras lilla radhusträdgård var ett omvittnat mästerverk.

Ett exempel på detta är centralaxeln med klippta granar som leder upp till Strömsholms slott. Walter Bauer fann att de vuxit sig höga, de skymde slottsfasaden och förstörde relationen mellan trädgård och byggnad. Lösningen var betydligt lägre klippta granar, i en höjd som inte störde helhetsintrycket och med en bredd som gjorde att de fortfarande var proportionella. Denna restaurering låg också närmare Nicodemus Tessin d.ä:s ursprungliga trädgård.

När han tog sig an en park eller trädgård letade han i arkiven efter historiskt material. Detta material tolkades och jämfördes med inmätningar av samtida anläggning för att hitta originalutformningen. Det kunde vara förlagor till gravyrerna i Erik Dahlbergs Suecia Antiqua et Hodierna eller ritningar av Fredrik Magnus Piper (Sveriges första

utbildade landskapsarkitekt och den som introducerade engelska parker i Sverige) eller Carl Fredrik Adelcrantz (som bland annat ritade Kina slott och Drottningholms slottspark). Walter Bauer lärde känna deras sätt att arbeta. I sin bok Förnya och bevara beskriver han sin förnimmelse av dessa herrar:

”Carl Fredrik Adelcrantz har jag många gånger tyckt mig se och höra vid Kina lustslott i Drottningholm och hans yngre samtida Fredrik Magnus Piper i Engelska parken – dennes sätt att arbeta känns ännu efter tvåhundra år mycket nära i tiden.”

I ANDRA FALL har Walter Bauer arbetat undersökande på plats i trädgårdarna genom att till exempel gräva fram ursprungliga gångar för att sedan förhålla sig till detta i det fortsatta arbetet. I den engelska parken vid Tullgarns slott, som var väldigt igenvuxen, tog han fram ursprungliga bäckar och återskapade broar med ett fantastiskt resultat.

Drottningholms eleganta buxbomsparterr övergår i en boské via vattenkaskader, ritade av Ivar Tengbom, tillagda av Walter Bauer under 1960-talet. Barockträdgården anlades av Nicodemus Tessin d.ä. under 1600-talets senare hälft. Bauer öppnade det långa landskapsperspektivet som hade blivit igenvuxet.

Samtidigt verkar han ha varit ganska orädd. Han tog bort och lade till, men hela tiden med en fungerande helhet för ögonen. I vissa sammanhang kunde han dock få kritik för att han gick för hårt fram.

Ett exempel på tillägg är blinddammen, ett försänkt stenparti, från Carl Hårlemans tid i Botaniska trädgården i Uppsala. Dammen fanns med på originalritningar, men realiserades aldrig. Istället var den just en blinddamm, en grop med stenar i botten.

– Under 1980-talet anlades dammen av Walter Bauer. Den fylldes med vatten och fick ett pumpsystem med modern teknik, förklarar Anna Enberg.

TILLÄGGET KOM ATT fungera mycket bra i miljön och i dag är det svårt att tänka sig trädgården utan den.

Walter Bauer genomförde restaureringen av Botaniska trädgården i flera steg, med början på 1970-talet. Under

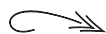

FOTO: SBY

Parken till Tullgarns slott var väldigt igenvuxen. Walter Bauer tog fram de ursprungliga bäckarna och lät bygga nya broar. Resultatet blev mycket lyckat och platsen är ett omtyckt besöksmål.

WALTER BAUERS ARBETEN I URVAL:

*Botaniska trädgården i Uppsala
Drottningholms slott
Engelsbergs bruk
Gunnebo slott
Lövestabruk
Strömsholms slott
Tessinska palatset
Tullgarns slott
Ulriksdals slott*

FOTO HERMINE WEINER

arbetets gång gjorde han noggranna dokumentationer, en lindboské återplanterades och han beskrev hur lindarna skulle beskäras. Nyligen bytte Statens fastighetsverk ut lindarna i en av trädgårdens lindboskéer trots att de fortfarande var unga, beroende på att växtmaterialet visade sig dåligt. Lindarna växte knappt och en del var sjuka.

Här noterade man att något inte stämde, för lindarnas stamhöjd var så låg att övriga trädgården och Orangeriet avskärmades. Enligt Walter

Bauers egna beskrivningar och hans fru Lisa Bauers skisser var tanken att man skulle kunna stå upprätt under lindarna.

– Nu väljer vi en stamhöjd som ger fri

Walter Bauer genomförde restaureringen av Botaniska trädgården i flera steg, med början på 1970-talet. Bland annat återplanterades en lindboské.

Lindarna växte dock inte som de skulle och många drabbades av sjukdomar. Nyligen byttes lindarna ut mot nya träd.

sikt då man står under träden, just så som skisserna visar, säger Anna Enberg.

Granpyramiderna i parken kommer inom ett par år få ett utseende som bättre stämmer överens med Härlemans intentioner. De renoverades under Walter Bauers tid, men har vuxit sig för stora och nya granar står på tillväxt hos en plantskola.

IDAG ARBETAR SFV med restaureringar och renoveringar utifrån ett annat underlag än på Bauers tid. Utgångspunkten är de olika anläggningarnas noggrant fastställda vårdprogram som beskriver deras historik, värden och mål.

– Detta är ett bra underlag för att göra varsamma renoveringar och noga avvägda ställningstaganden om de olika tidsepokenas avtryck i en anläggning, säger Anna Enberg. *

LÄSTIPS: I boken *Parker, trädgårdar, landskap, förnya och bevara från 1990*, har Walter Bauer valt ut 45 av de anläggningar som han arbetat med och ger en utförlig beskrivning.

FOTO SFV

UTSIKTEN: KRUBBAN

FOTO OLE ANRELL

Lek mellan olika sekler

HOPPA IN I EN 1600-talsgavel och kryp ut ur ett funkis hus. Den nya lekplatsen i kvarteret Krubban på Östermalm i Stockholm sätter fart på fantasin och har på kort tid blivit en populär hållplats för barnfamiljer.

– Det var faktiskt ett medborgarförslag som kom för fyra år sen. Och vi tyckte att det var bra. Det finns ju inte så många lekplatser i den här delen av staden, säger Fredrik Ekroth, landskapsarkitekt på Östermalms stadsdelsförvaltning.

Statens fastighetsverk, som förvaltar hela Krubban, har vidareutvecklat det historiska kvarteret under flera år, bland annat genom att anlägga ny trädgård, nya gräsytor,

träd och sittplatser. Så lekplatsen med sitt historiska tema har blivit ett fint tillskott i helheten.

Förslaget har tagits fram av konstnären Tor Svae och skulptören Johan Ferner Ström.

– Det är en lekfull historisk lekplats där de har plockat upp flera olika fasader från hus som varit placerade i Krubban under historiens gång. Tanken är att du ska kunna göra en tidsresa och leka dig fram till nutid, säger Fredrik Ekroth.

I hörnet, som sista enhet, står en Essomack – på samma plats där den gamla bensinstationen låg ända fram till 1970-talet. Här lockar en rutschkana genom biltvätten.

JOHAN WICKSTRÖM

Biskop Kort Rogge satte sin prägel på Strängnäs under slutet av 1400-talet. Han återuppbyggde domkyrkan, och huset bredvid förvandlade han till ett ståtligt residens. Det var här, i Roggeborgen, som Vasaeran inleddes 1523.

TEXT Thorsten Sandberg ILLUSTRATION Fredrik Tjernström

Anekdoten: Byggmästaren på biskopsstolen

ROGGEBOGEN ÄR EN byggnad med mer än ett halvt årtusende på nacken. Borgen uppfördes antagligen av biskop Johannes Magni och utökades kraftigt av dennes efterträdare Kort Rogge. Han förvandlade byggnaden till ett ståtligt residens i tre våningar med tidstypiska trappgavlar.

Byggnadsintresset hade Kort Rogge fått med sig hemifrån, uppvuxen som han var i en tysk invandrarfamilj i Stockholm, där fadern under en tid varit stadsbyggmästare. Den intellektuellt begåvade sonen valde att satsa på teologi. Genom familjens goda ekonomi gavs Kort Rogge möjlighet till studier i tyska Leipzig och Perugia i Italien, där han 1460 promoverades till doktor i kanonisk rätt.

Från Perugia hemförde Kort Rogge böcker och handskrifter, varav några senare skänktes till Strängnäs domkyrkobibliotek. Idag finns Rogges gåvor i biskopsborgens bibliotek, som under namnet Roggebiblioteket sedan 1968 är en del av Kungliga biblioteket.

PARALLELLT MED studierna hade Kort Rogge påbörjat sin kyrkliga karriär med prästerliga uppdrag i Uppsala och Åbo. Till Strängnäs anlände han 1475 för att tillträda tjänsten som koadjutor, medhjälpare, till biskop Johannes Magni. Tjänsten var en språngbräda till biskopsämbetet som Kort Rogge landade i 1479.

Strängnäs domkyrka framstod vid denna tid som en rörig ansamling byggnadselement, dessutom illa åtgången i stadsbranden 1473. Kort Rogge tvekade inte att dra igång "ombyggnadsprojekt domkyrka" med målet att skapa arkitektonisk harmoni mellan tornet, långhuset och högkoret. Resultatet blev ett monumentalt utseende som i stort sett varit oförändrat sedan dess.

NÅGON MIL nordost om Strängnäs ligger ön Tynnelsö där en imponerande medeltida borg med samma namn reser sig. Under tidigt 1300-tal kom Tynnelsö i Strängnäs biskoparnas ägo, och i slutet av det följande århundradet byggdes borgen om av Kort Rogge – förstås – "byggmästaren på biskopsstolen".

Kort Rogge, som avled 1501, var en betydande kyrkoman under katolicismens sista storhetstid i Sverige. I Strängnäs vävdes sägner kring hans person, och under den hektiska veckan i juni 1523 då staden var rikets epicentrum nämndes säkert hans namn många gånger. Det var ju "hemma hos Rogge" kung Gustav I blev till.

Han var motsträvig, den unge ädlingen Gustav Eriksson som sedan ett par år var riksföreståndare. Men nu handlade det om Sveriges krona, och för kungaämbetets höghet ansåg han sig ha en alldeles för enkel härstamning. Dock tillhörde han en av landets mest lysande frälsesläkter, den ätt som förde en vasakärve i vapenskölden.

»I Strängnäs vävdes sägner kring Rogge – det var ju hemma hos honom som kung Gustav I blev till.«

Valproceduren hade inletts med en mäsas i domkyrkan, och på kyrkbacken skulle valet av Gustav Eriksson till kung fastställas av de höga herrarna från rikets alla hörn.

GUSTAV ERIKSSON kallades till riksrådet, regeringen, som sammanträdde i Roggeborgen för att få hans godkännande.

Inför riksrådet förklarade han sig vara beredd att acceptera valet och svor så kungaeden.

Den politiska situationen var komplicerad. I ena vågskålen låg den mer än hundraåriga Kalmarunionen mellan Sverige, Danmark och Norge, i den andra vågskålen Sverige som ett fritt och självständigt land. Ett väldigt och berömligt rike, enligt en krönikör, men som försvarslöst kastats hit och dit under de maktkamper som rasat under unionstiden.

Valet av Gustav Eriksson till Sveriges kung blev också sista spiken i kistan för Kalmarunionen. För den 6 juni 1523 gick Gustav Eriksson in i Roggeborgen som adelsman och kom ut som kung. Resten är historia. ★

KÄLLOR: *Gunnar Annell, "Hur Gustav Vasa gjordes till Sveriges konung" (Scandia 2008); Catrine Arvidson, "Roggeborgen" (Kulturvärden 2008); Herman Schück, "Kort Rogge" (Svenskt biografiskt lexikon, band 30, 1998–2000); Sven Tunberg, "Gustav Vasas kunga-val 1523: några synpunkter med anledning av 400-årsminnet" (1923).*

A close-up photograph of a dark, textured stone surface, likely part of a historical building's facade. The stone is intricately carved with various patterns and designs. On the right side, there are large, stylized letters in gold leaf, which appear to be part of a larger inscription or name. The lighting is dramatic, highlighting the textures and details of the stone and the gold leaf.

ANSIKTSLYFT PÅ SLOTTET

Restaureringen av Stockholms slott går in på sitt nionde år. Och nu har den mest komplicerade etappen påbörjats: den västra mittlängan med de mest praktfulla stenutsmyckningarna.

TEXT Johan Wickström FOTO Melker Dahlstrand

De tio karyatiderna är de mest märkvärdiga utsmyckningarna på slottets västra länga. De är fem meter höga och har en anmärkningsvärd detaljskärpa. Det går till och med att stoppa in fingret i örongången som är vänd mot väggen.

Graciösa, vackert utsnidade händer håller om klädstycket. Trots runt 260 år på nacken är karyatiderna väldigt fint bevarade. Men stenen vittrar allt snabbare och de skavanker som finns ska åtgärdas med stenlagningsbruk.

Försiktigt sänks stenpostamentet ner tills det kilas in i ståldubbarna i stenen under. 130-kilosblocket ska utgöra en del av basen för den nya takbalustrad som nu successivt byggs upp på slottets västra mittlänga.

Balustraden är det stiliga räcket som syns längs med taket när man blickar upp mot Stockholms slott. Det är den som får ta emot den första och största stöten när regn, kyla och snö tränger in mot slottsfasaden – år ut och år in. Det är också här uppe, på fasadens övre delar, som de största renoveringsinsatserna följaktligen kommer att genomföras. Nästan alla balusterdockor måste bytas ut, någon enstaka får vara kvar.

– Det är ett lite annorlunda men spännande jobb. Och med större stenar än vanligt, säger stenmontören Gustav Medin, som tillsammans med Niklas Sjögren monterar sten med hjälp av en travers.

Men innan blocken sätts på plats har det gjorts en minutios tätning och slamning av bakkuren. Metoderna har finslipats och förbättrats allt eftersom restaureringen fortskridit.

MÅNGA STOCKHOLMSBOR har nog noterat slottsrestaureringen någon gång under årens lopp. Skyddsnet och byggnadsställningar har omgärdat delar av slottet allt sedan restaureringen startade 2011. Det började med en fallande balusterdocka

SLOTTET I SIFFROR:

Fasadyta: ca 30 000 kvm.

Fönster: 972.

Fönsterrutor: 31 600.

Fristående skulpturer: 28.

Balusterdockor: 717.

Fasadsten: ca 10 000 kvm.

2005. Den vittrande gotländska sandstenen hade krackelerat. Därefter följde undersökningar, analyser, åtgärdsprogram och slutligen en långsiktig renoveringsplan för hela den 30 000 kvadratmeter stora fasaden, där en tredjedel utgörs av sten.

Fram till idag har Statens fastighetsverk (sfv) restaurerat de låga flyglarna ut mot Skeppsbron samt yttre borggården inklusive

dess omgivande flyglar (se karta på sid 20).

– Vi gjorde en grundlig inventering inför renoveringen – sten för sten: hur skadade de var, hur länge till de kan hålla och vad som behöver bytas. Men inför varje ny etapp måste vi göra en förnyad inventering. Stenen vittrar allt snabbare, säger Magnus Roos, projektledare för restaureringen på sfv, och vecklar upp en fin detaljrättning över den del som inleddes under hösten: etapp 8, mittdelen av den västra längan. På ritningen är varje sten utritad och de som ska bytas är blåmarkerade.

DET HÄR ÄR kungens sida, som vänder sig ut mot den militära uppställningsplatsen. Utsmyckningarna här var tänkta att ingjuta respekt hos de besökare som trädde fram emot huvudentrén. Tillsammans med de rundade flyglarna, som skyddar slottet mot övriga staden, bildar dessa partier en harmonisk helhet präglad av en sammanhållen fasadarkitektur. Det är här på den yttre borggården som turisterna flockas varje dag för att titta på högvaktsavlösningen.

Gustav Medin och Niklas Sjögren sänker ner 130-kilospostamentet på sin plats.

Några av de nyproducerade balusterdockor som sätts upp på slottstaket.

– Här finns de mest avancerade stenarbetena på slottet. Samtidigt är det också huvudingången till slottet så det finns logistiska utmaningar. Det är ju närmare en miljon besökare per år som passerar här, säger Sara Wallin, projektledare på SFV.

Under de omfattande ställningarna, som tog tre månader att resa, har SFV även byggt en ingång för turister. Så arbetet ska inte påverka slottets dagliga liv. Dock får stenarbetena hålla igen vissa tider – till exempel mellan 12.15 och 13.00 varje dag – för att inte störa vaktavlösningen.

VI ÅKER BYGGHISSEN upp för att titta på stenutsmyckningarna mer i detalj. Bakom plastinhägnaden väntar märkvärdiga detaljer. Först och främst de tio karyatiderna – halvkolonner i form av fem meter höga kvinnostatyer som huggits ut direkt ur den bakomvarande stenen.

– De är fantastiska när man tittar närmare på dem, säger Sara Wallin och pekar på örat:

– De har till och med huggit ut örongångarna och hårslingor på baksidan av huvudet som ingen kan se om man inte är så nära som vi är nu.

Magnus Roos, projektledare, SFV.

Stenkaryatiderna högs till av Charles Guillaume Cousin – en av alla skickliga skulptörer som hjälpte till att smycka slottet. Karyatiderna tillhör det mest unika på denna sida av slottet och är förvånansvärt välbevarade, trots runt 260 år på nacken. Och de skavanker som finns ska åtgärdas med stenlagningsbruk.

Några hissvåningar upp sitter nio blymedaljonger där åtta kungar och en drottning är porträtterade med inskriptioner i guld – från Gustav Vasa fram till Karl XI, som beställde slottet. Bara sex veckor efter att det gamla slottet Tre Kronor

brunnit ner 1697 hade arkitekten Nicodemus Tessin d.y. lyckats ta fram ritningarna till det nya slottet, med inspiration från romerska privatpalats. Han hade redan innan dess påbörjat ett större ombyggnadsprojekt av slottet. Den norra längan stod klar 1692, så förmodligen hade både Tessin och Karl XI känt igen slottet ganska väl om de kommit gående längs Norrbro idag. Men ingen av dem fick dock uppleva

Sara Wallin, projektledare, SFV.

Josef Sweitek är en av dem som utför jobbet. Han tar upp mejsel och klubba och hugger snabbt och metodiskt och med en besynnerlig precision rätlinjiga millimeterskåror tvärs över stenen.

Genom åren har fasaden lappats och lagats vid flera tillfällen. Här ses både nya och gamla "ilusningar" av stenstycken.

»Stenarbetarna i Danmark började redan för två år sedan att hugga till denna etapp.«

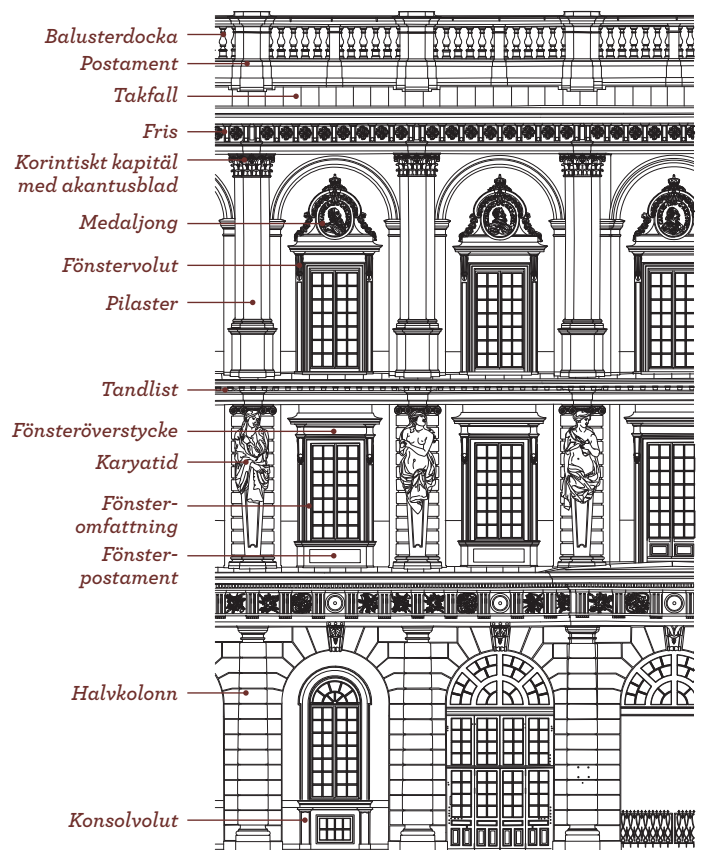
det färdiga slottet som var färdigbyggt runt 1760 – drygt 60 år efter byggstarten.

Ovanför kungamedaljongerna hittar vi de fina kornisch-kapitälerna med akantusblad som sticker ut med sin organiska form. De är dock så nedvittrade att samtliga ska bytas.

DET ÄR INTE bara i den rena utsmyckningen som detaljskärpan syns. Även i sockelstenen är det ett imponerande hantverk som kommer i dagen. Här är det genomgående fjällhuggen sten, där varje fjäll är hugget för hand. Det är inget man tänker på vid första anblick kanske, men för den som studerar stenen närmare syns det utstickande mönstret tydligt.

– Stenhuggarna i Danmark började redan för två år sedan att hugga till denna etapp. Det säger en del om omfattningen, säger Magnus Roos.

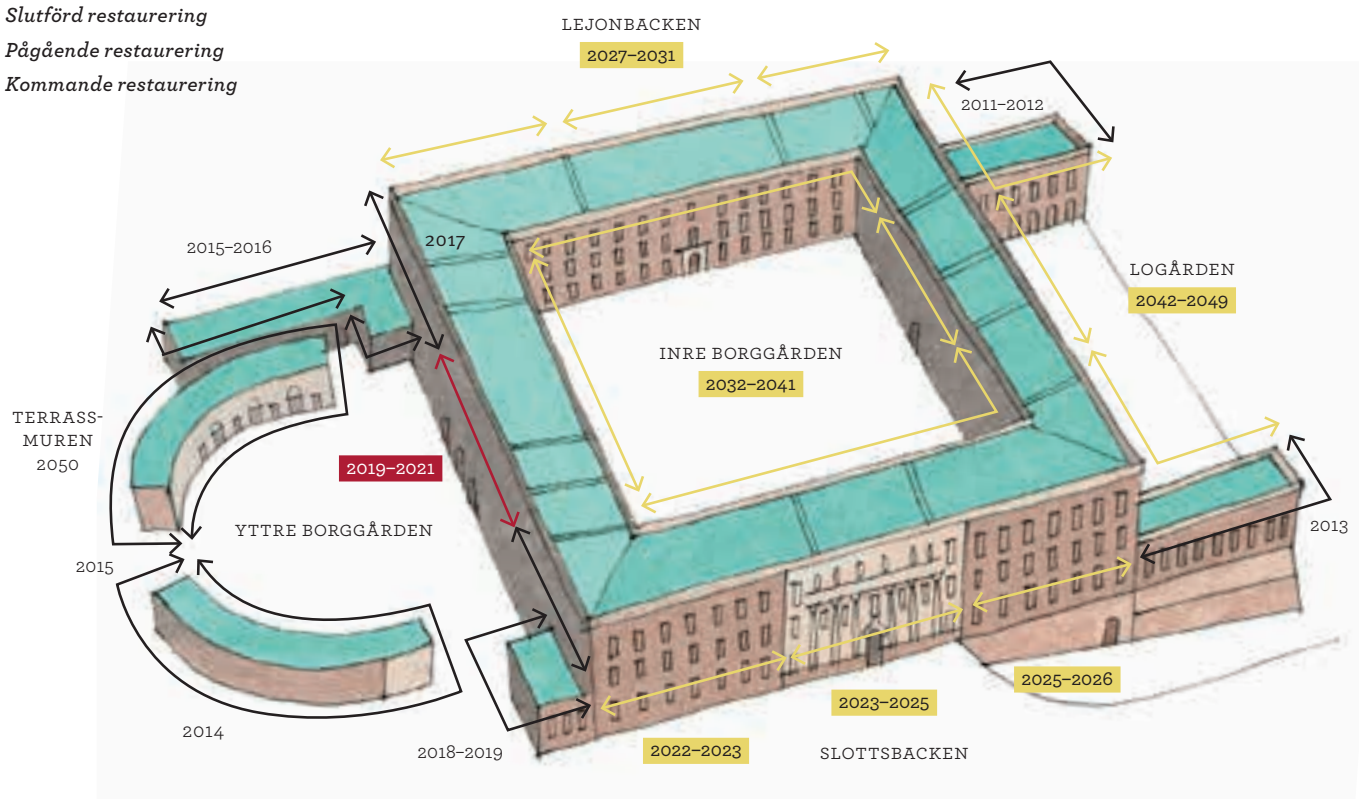
Västra längans mittel är också speciell genom sin konsekventa stenprofil. Troligen hade Tessin tänkt att

RESTAURERING AV SLOTTETS FASADER

Preliminär etappindelning år 2011–2050

- Slutförd restaurering
- Pågående restaurering
- Kommande restaurering

detta parti skulle uppfattas som helt uppfört i sten. Därför ska även putsen få en stenimiterande färg här för att skapa en enhetlig fasad. På övriga delar av slottet kommer det att bli en varmrosa puts som valts ut efter noggranna historiska och estetiska överväganden. Den kommer inte att skilja sig dramatiskt från den befintliga putsen, men är klarare och mer kulörstark. Och det är en färg som ligger i linje med den putskulör slottet fick under den stora restaureringen vid förra sekelskiftet och som i sin tur går tillbaka till Tessins originalintentioner.

Uppemot 300 ton sten kommer att bytas ut i etapp 8, berättar Maria Chung Roslund, entreprenadingsjör på M3 Bygg som är general-entreprenör för restaureringen sedan 2013. Det är hon som ansvarar för tidplan och ekonomiska prognoser. – Det är ett omfattande projekt.

Men vi har utvecklat och effektiviserat våra arbetsmetoder och hittat nya konstruktionslösningar efterhand, säger hon.

Den gotländska sandstenen byts nu successivt ut mot den schweiziska Rorschachersandstenen, som har liknade egenskaper. Den är ljusgrå men blir brungul med tiden. Den som går runt slottet och tittar närmare kan se de nya stenarna här och där – de sticker ut lite bland de övriga men kommer att smälta in med tiden.

Logistiken är komplex. Från Schweiz fraktas stenarna till stenfirman utanför Köpenhamn där varje sten mäts, mallas och huggs individuellt för hand av de danska stenhuggarna som varit med ända sedan etapp två. Därefter fraktas stenarna till ett lager i Kumla innan de hamnar på förvaringsplatsen utanför slottets borggård, som blivit en slags inhägnad verkstadsgård. Här inne ligger ett par ton färdighuggen sten.

Men de så kallade ilusningarna – det vill säga mindre bitar som ska ersätta delar av en större sten – huggs till på plats inne i verkstaden.

ETAPP 8 SKA pågå till hösten 2021. Sedan väntar ytterligare 14–15 etapper – fram till 2050.

Enligt den ursprungliga planen var restaureringen tänkt att pågå till 2036, vilket byggde på en årlig anslagstilldelning på 45–50 miljoner kronor om året. Då den verkliga tilldelningen hittills har legat på 35 miljoner kronor om året så är tidplanen förskjuten.

Närmast väntar etapp 9–11 då den mäktiga södra längan, längs Slottsbacken, med Karl XII:s portal, ska hanteras.

Även om stockholmarna får vänta 30 år till innan allt är klart kan de njuta av att del för del av slottsfasaden får en tydligare skärpa mot den omgivande miljön. Redan nästa år tas ställningarna ned för etapp åtta – då får alla möjlighet att betrakta stenutsmyckningarna på slottets västra del. *

Här syns skillnaden mellan den nya, varmrosa putsen (till vänster i bild) och den gamla bruna (till höger). Lägg också märke till hur putsen till vänster längst upp under balustraden färgats in för att efterlikna stenen.

”VI TAR ANSVAR FÖR VÅRT KUNGLIGA KULTURARV”

FÖR KUNGAFAMILJEN och Kungliga hovstaterna, som har sin arbetsplats i Stockholms slott, innebär fasadrestaureringen ofrånkomligen vissa utmaningar, till exempel vid statsbesök. Men i det stora hela fungerar allt väldigt väl, enligt Erik Kampmann, slottsfogde.

– Vi sitter med i en referensgrupp som Statens fastighetsverk sammankallar och där får vi information om alla kritiska moment i god tid. Jag tycker projektet håller en väldigt hög kvalitet. Genom

restaureringen får vi också successivt allt mer kunskap om slottets anatomi och hur det är konstruerat, vilket är av stort intresse för mig, säger han.

Hur ser kungafamiljen på renoveringen?

– Kungen och hela kungafamiljen är väl insatta i projektet – Stockholms slott är ju deras arbetsplats. Restaureringen betyder mycket för Sverige och visar att vi tar ansvar för vårt kungliga kulturarv, säger Erik Kampmann.

RUMMET: LINKÖPINGS SLOTT

Mönstergillt hantverk

DET DEKORFÄGADE taket i renässansrummet i Linköpings slott låg dolt bakom ett innertak under flera sekel innan det återupptäcktes under en restaurering 1918–19. Under hösten har målningarna, som tillkom redan under Johan III:s regeringstid, återigen restaurerats.

– Färgskikten hade börjat flagna. Nu har vi fäst tillbaka färgen och rengjort ytan varsamt. Det som har trillat bort helt har vi retuscherat, så nu kan målningarna upplevas som hela igen, säger Gunilla Bernspång, teknisk förvaltare på Statens fastighetsverk.

I rummet, som till vardags används som bibliotek för länsstyrelsens personal, kan medarbetarna nu blicka upp mot de röda fyrpassformade fälten och beundra den fina grafiska symmetrin.

– Nu har vi två rum till i slottet där vi ska göra en liknande måleri-restaurering, säger Gunilla Bernspång.

JOHAN WICKSTRÖM

Huvudstadens
**GRÖNA
OAS**

Världens första Nationalstadspark fyller 25 år i år. Men Kungliga Nationalstadsparken är betydligt äldre än så. Redan på senmedeltiden hade kungarna inhägnade jaktområden på Djurgårdsmarken, som är grunden till Nationalstadsparken.

TEXT *Maria Ugglå*

*Sedan 1700-talet har Djur-
gårdens vackra landskap varit
stockholmarnas lunga och ett
populärt område för rekreation.
Natskönt vid Brunnsviken
ligger Bergianska trädgården
där man kan njuta av en
botanisk trädgård med växter
från hela världen.*

Pomeranser, citroner, apelsiner och andra exotiska växter odlades ursprungligen i Orangeriet i Ulriksdals slottspark som ritades i början av 1700-talet av Nicodemus Tessin d.y. Orangeriet blev skulpturmuseum 1988.

FOTO: SFV

På 1570-talet anlade Johan III den första djurgården med renar, hjortar och älgar. Drygt hundra år senare lät Karl XI inhägna hela norra och södra Djurgården till jaktpark. Adolf Fredrik, som inte var jaktintresserad, gjorde vid mitten av 1700-talet istället Djurgården tillgängligt för utflykter och nöje. Området omvandlades nu till stor del till parker knutna till de kungliga slotten Haga, Ulriksdal och Rosendal.

Idag är Nationalstadsparken, Stockholms gröna oas, över en mil lång – från Ulriksdal och Sörentorp längst i norr till Djurgården och Fjäderholmarna längst i söder. Ett stenkast från Stockholms centrum finns möjlighet att uppleva ett unikt historiskt landskap med parker, vackra byggnader, skogar att ströva i, öppna

JUBILEUM HELA ÅRET

FÖR ATT FIRA 25-årsjubilerande Nationalstadsparken ordnas en rad jubileumsaktiviteter under året, bland annat guidade turer, föreläsningar, en fotoutställning vid Nybroviken och blandade aktiviteter ute i parken.

**Mer information
Nationalstadsparken.se**

marker och stränder. Här finns två naturreservat och ett fågelskyddsområde med över 800 olika blomväxter, mer än 1 200 skalbaggsarter och cirka 100 häckande fågelarter. De många urgamla ekarna och andra ädla lövträd påminner om Djurgårdens tid som kunglig jaktpark.

Ett strövtåg i Nationalstadsparken av idag vittnar om forna tiders användning av marken och bjuder på det mesta:

fantastisk flora och fauna och kulturhistoriskt viktiga byggnader sida vid sida med modernare bebyggelse. Här ligger slott där svenska kungar och drottningar bott, museer och nöjesparker.

PÅ NORRA DJURGÅRDEN ligger änkedrottning Ulrika Eleonoras barockslott Ulriksdal vid Edsviken. I slottsparken finns många vackra byggnader som Orangeriet och Confidencen, från början ett ridhus som inreddes till teater 1753. Ett stenkast bort finns Haga slott från 1805, i italiensk villastil, där kronprinsessfamiljen bor. Haga som präglas av kung Gustav III:s romantiska ideal anses vara en av världens främsta engelska parker med stora öppna gräsytor omgivna av skogspartier, hagar och buskage, bersåer, paviljonger och nybyggda ruiner.

Den äldsta byggnaden på ursprunglig plats i Nationalstadsparken anses vara "Konung Karl XI:s Fiskarestuga" på norra

Nationalstadsparken

Nationalstadsparken sträcker sig från norra Solna ner genom stora delar av Stockholm och slutar i Fjäderholmarna, som ingår i Lidingö kommun. I parken finns en mängd historiska byggnadsverk, från Ulriksdals slott i norr till Thielska galleriet på Djurgården i söder. I parken finns också norra Europas största bestånd av grova ekar, liksom ett rikt djurliv med cirka 100 häckande fågelarter.

Djurgården. Huset är tidigast känt från en handritad Djurgårdskarta från 1696. På norra Djurgården ligger också Stallmästaregården som varit igång sedan 1600-talet och är Stockholmstraktens äldsta återstående utvårdshus. Bergianska trädgården vid Frescati anlades på 1880-talet. Här finns också en mängd lärosäten och museer, till exempel Stockholms universitet, Vetenskapsakademien och Naturhistoriska Riksmuseet.

Södra Djurgården omskapades till ett idylliskt och parkliknande landskap under Karl XIV Johans tid och blev ett populärt utflyktsmål för det välbärgade borgerskapet i Stockholm, medan

vanligt folk istället sökte sig till norra Djurgården. Där lät Karl XIV Johan bygga sitt sommarslott Rosendal på 1820-talet. Efterhand började rika stadsbor bygga sommarvillor med lusthus och trädgårdar på södra Djurgården, och nya palatsliknande villor som Thielska Galleriet och prins Eugens Waldemarsudde tillkom. På södra Djurgården invigdes i slutet av 1800-talet Gröna Lund och Skansen, världens äldsta friluftsmuseum. Biologiska museet och Nordiska Museet byggdes i samma veva.

Under årens lopp har nya byggnader, museer och bostadsområden tillkommit och utvecklingen av Nationalstadsparken

avstannar inte. Enligt miljöbalken får ”ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas”.

ATT LEVA UPP till detta kan ibland vara en utmaning, menar Jan-Olov Westberg, fastighetsdirektör vid Statens fastighetsverk.

–Trycket på Nationalstadsparken är hårt, både av trafik och buller och planerna på de nya bostadsområdena i Norra Hagastaden

och Norra Djurgårdsstaden. Det behövs ytterligare mark till nya bostäder, bara i Djurgårdsstaden räknar man med att 80 000 människor ska få bostäder och bra service, vilket i förlängningen leder till slitage i Nationalstadsparken, säger Jan-Olov Westerberg.

Han är också Statens fastighetsverks representant i Nationalstadsparksrådet, som är ett rådgivande organ till länsstyrelsen som samordnar skötsel och utveckling av parken. Nationalstadsparkrådet bildades 2006 och leds av landshövdingen i Stockholms län, Sven-Erik Österberg.

I samband med att Norra länken byggdes avsatte Trafikverket och Stockholms stad 100 miljoner kronor i så kallad kompensationsersättning. Nationalstadsparkområdet administrerar fördelningen av pengarna till olika viktiga restaureringsprojekt.

Pengarna används framför allt till att utveckla Nationalstadsparken, som exempelvis restaurering av de historiska parkerna och åtgärder för den biologiska

FOTO ÅKE ERIKSON LINDMAN

Hagas norra grind som Karl XIV Johan lät flytta från Kungsträdgården till Haga.

mångfalden. sFV har fått pengar bland annat till restaurering av parkerna i Haga och Ulriksdal, säger Eva Walden Selin, som arbetar med kulturlandskapsfrågor på länsstyrelsen och är projektledare för samordningen i Nationalstadsparken.

Michael Werner, fastighetsförvaltare på sFV med ansvar för Haga och Ulriksdal, tycker att det är glädjande att

Nationalstadsparkområdet har fått anslaget så att en del arbeten kan göras som det normalt inte finns så mycket resurser till.

– Det kan handla om att röja igenvuxna ytor så att gångvägar öppnas, restaurering av betesmarker och andra saker inom vårdprogrammet för fastigheterna, säger han.

SOM STÖRSTA MARK- och fastighetsägare har Statens fastighetsverk ett stort ansvar för Nationalstadsparkens utveckling, anser Jan-Olov Westerberg, men understryker att det också är en fråga för alla aktörer i parken:

– En gång i tiden byggde kungarna stängsel kring Djurgården för att få möjlighet att jaga vilt i stadens närhet. Tack vare det finns de stora grönyrtorna kvar som alla kan njuta av. Grön infrastruktur är väldigt viktig i stadsmiljöerna. Där har vi en angelägen uppgift att tillsammans med övriga intressenter hitta en form för hur parken kan utvecklas trots begränsade anslag. sFV förvaltar viktiga besöksmål i parken och vi vill göra dem ännu mer tillgängliga och attraktiva, säger Jan-Olov Westerberg. *

FOTO BENGT NORDGREN

Från att ha hetat Wangsö under medeltiden och Lustholmen på 1500-talet blev Skeppsholmen 1634 centrum för flottan, vilket många av byggnaderna vittnar om. Idag finns skolor, kulturinstitutioner och museer på ön.

*Gustav III:s paviljong
i Hagaparken är ett av
de främsta exemplen på
gustaviansk arkitektur
och inredning.*

MÅNGA AKTÖRER DELAR PÅ ANSVARET

KUNGLIGA Nationalstadsparken är världens första, och Sveriges hittills enda, National stadspark. Området blev Nationalstadspark 1995 och skyddas av Miljöbalken. Definitionen för en Nationalstadspark är att den har ett riksintresse med stor betydelse för det nationella kulturarvet för en tätorts ekologi och för människors rekreation. Ett krav är också att Nationalstadsparken ska ligga i stadsmiljö.

Statens fastighetsverk äger huvuddelen

av marken i Nationalstadsparken, främst i områdena Haga och Ulriksdal, centrala Stockholm och Djurgården. Stockholms stad, Solna kommun och Ståthållarämbetet äger också mark och Kungliga Djurgårdens Förvaltning sköter omkring 80 procent av marken. Övriga aktörer är bland andra Lidingö kommun, Akademiska hus, Bergianska, Stockholms universitet samt många intresseorganisationer och föreningar.

ATT HYRA: HAMNESKÄR MED PATER NOSTER

Blinkande besöksmål står ledigt

ÖN HAMNESKÄR, med sin vackra Heidenstamsfyr Pater Noster från 1868, ligger i Tjörns kommun knappt en mil (ungefär fem distansminuter) från Marstrand i Bohuslän. Den är ett populärt utflyktsmål och en av landets cirka 1700 kronoholmar som ägs av staten. Nu söker Statens fastighetsverk en ny hyresgäst till ön:

– Ja, nu finns en unik chans för rätt hyresgäst att

hyra hela ön och driva café, pensionat, kurs- och konferensverksamhet. Tillstånd att visa fyren ingår också, säger SFV:s förvaltare Thomas Andreasson. Gå in på vår hemsida under www.sfv.se/ledigalokaler så hittar du mer information.

Vill du veta mer om själva ön och dess fyr, gå till www.sfv.se/hamneskar.

Den gamla parketten gick inte att rädda, eftersom alla golv fick rivas upp. Här lägger Mathias Larsson massiv stavparkett i ek med rombmönster. Parkettstavarna spikas fast med dold spik.

*Representationsvåningen i Kristianstads
residens har stått tom i över 22 år. Nu anpassas
fastigheten för att fungera som ett modernt
kontor och residenset får tillbaka en
stor del av sin gamla glans.*

TEXT David Grossman FOTO Martin Olson

RUSTAT RESIDENS

Det här är en av de två salonger i den tidigare representationsvåningen som får tillbaka den färgsättning de hade på 1860-talet. Nästan alla rum har kvar listverk och panel i original.

När arkitekten Fredrik Wilhelm Scholander någon gång i mitten av 1800-talet fick uppdraget att rita ett residens i Kristianstad var det ett för tiden modernt hus i italiensk nyrenässans han skapade. En värdig byggnad för landshövdingarnas representation men också funktionellt med ytor för bostad, hygien och matlagning.

Föga anade han förstas att samma fastighet 160 år senare skulle omvandlas till ett kontorshus och då byggas om för att anpassa sig till de moderniteter som dagens verksamheter kräver med el, data, värme, brandsäkerhet med mera.

– Fast jag tror att Scholander, om han kunde återuppträffa och besöka residenset, skulle känna igen det mesta, säger Stefan Larsson, projektledare på Statens fastighetsverk som varit med under hela produktionen i det omfattande arbetet.

Antagligen skulle Fredrik Wilhelm Scholander även betrakta det renoverade residenset som mer autentiskt än det var innan ombyggnation, eftersom fasaden sakta men säkert återfår sin ursprungliga glans och några av rummen tagit tillbaka originalfärger som dolts av ett otal påmålningar under årens lopp.

– Under hela vårt arbete har utgångspunkten varit att kombinera kulturhistoria och bevarande med moderna funktioner, och hela tiden med fokus på att inget av det nya ska synas. Särskilt rumssviten på andra planet är viktig ur bevarande-

synpunkt. Det handlar om paneler och listverk med ursprungliga detaljer från 1860, säger Mattias Hedberg Ek, ansvarig arkitekt på Fojab.

Och nog fanns det att göra när hantverkarna kom igång i februari 2019. Stora delar av residenset hade stått tomt ända sedan 1997 då Kristianstads län gick samman med Malmöhus län och bildade Skåne län och behovet av ett residens i staden inte längre fanns. Ända sedan 1980-talet har Lantmäteriet dock haft kontor i lokalerna. Men representationsvåningen har stått utan hyresgäst, vilket har varit en liten utmaning för SFV.

– Att låta äldre fastigheter stå tomma under lång tid är varken bra ur ett kulturvårdsperspektiv eller ekonomiskt försvarbart, säger Maria Nordh, fastighetschef på SFV Syd.

VAD SKULLE DÅ våningen användas till? Det fanns förslag på att konvertera till skola eller kanske bostäder, men när det stora revisionsföretaget EY (f.d. Ernst and Young) visade intresse 2016 insåg man att det skulle bli den bästa lösningen.

– Jag hade som många andra i Kristianstad kännedom om att residenset länge stått delvis tomt och det var tydligen en bra tajming att jag kontaktade SFV samtidigt som de beslutade sig för att hitta kommersiella hyresgäster, säger Martin Larsson ansvarig för projektet på EY.

– Egentligen var jag lite tveksam till om det skulle passa oss, säger Martin Larsson, men redan vid första besöket blev jag glatt överraskad av att se hur stora salarna är och såg att det skulle bli

Mattias Hedberg Ek, husarkitekt för residenset.

»Jag älskar att jobba i det här huset. Det ger en särskild känsla att måla med engagemang och ha tålamodet att vänta.«

perfekt för våra behov. Det är så luftigt inte minst tack vare takhöjden och ljuset.

I mars flyttar EY in i övervåningen plus vindskontor, alltså det som var landshövdingens representations- och bostadsvåning. Totalt 900 kvadratmeter.

TVÅ RUM SOM tidigare fungerade som representationsalonger lägger man extra vikt vid i renoveringen, här ska den gamla tidsandan återskapas i all sin glans. Alla trädetaljer och väggar har under åren målats på gång efter gång och då även med plastfärger som fäst dåligt mot det gamla underlaget.

– Titta här nere, säger Mattias och pekar ner mot en panel.

– Här skrapade vi försiktigt bort alla lager av den gamla färgen för att ta reda på vilken som var ursprungsfärgen från 1860. Fram trädde en brun nyans som blandats till och som används till dörrar och paneler i de två bevaranderummen. Här fann vi även en gulddekor som vi inte kände till. Då blir man lite exalterad.

Sylvia Pekacka, är en av målarna som fått uppdraget ↪

– Till skillnad från andra målningsuppdrag som ofta är mer industriella är man närvarande här, säger målaren Sylvia Pekacka.

Efter att ha skrapat bort flera lager av färg på panelen dök den äntligen upp – originalfärgen som visade sig vara en brun nyans. Maria Nordh, fastighetschef på SFV Syd, lyser upp för husarkitekt Mattias Hedberg Ek.

att renovera och återskapa innemiljöerna. Hon målar skåpen i den gamla serveringsdelen med linoljefärg. Rummet ska när det står klart inrymma ett personalkök med mikrovågsugnar och espressomaskin.

– Jag älskar att jobba i det här huset. Det ger en särskild känsla att måla med engagemang och ha tålamodet att vänta, vilket är nödvändigt när man använder linoljefärg med en torktid på upp till en vecka, säger Sylvia och drar ett andra lager varmgrå färg över ett porslinsköp.

SOVRUMMET I HUSETS södra hörn ansågs ha det bästa läget och kallades Kungens rum. De flesta residenshus hade ett rum vikt för kungen om han behagade att komma på besök. Nu blir det en arbetsplats för fyra personer. Till kungens rum hörde ett badrum där taket var något sänkt, vilket bjöd på en överraskning.

– Ovanför en garderob i badrummet hittade vi en lucka som visade sig gå upp till ett litet rum och det var förvånande eftersom det inte fanns med i byggnadsritningarna, säger Christian Östher, arbetsledare på Erlandsson Bygg Syd, generalentreprenör för det invändiga arbetet.

Det visade sig att det lilla undangömda rummet troligen fungerat som ett krypin åt dottrarna till Per Westling, landshövding

↑

På en av ställningarna sitter muraren Lasse Persson, från Folkes bygg och byggnadsvård, och bättrar på den nya putsen på övervåningens fönsterfattningar.

– Jag har varit murare i 40 år och anser att detta jobb är det roligaste hittills, säger Lasse Persson.

i Kristianstad under åren 1947–1963. Flickorna hade inrett med idolbilder på bland andra Elvis Presley och Siv Malmkvist.

P Parallellt med det invändiga arbetet pågår även fortsatt totalrestaurering av fasaden. Sedan residenset i Kristianstad uppfördes 1860 har fasaden målats om minst 15 gånger. Det totala färgskiktet är för tätt och innehåller dessutom lager av plastfärg, vilket innebär risk för större skador på underliggande puts.

Fasaden har lagats i omgångar under åren och de senaste gångerna med cementbruk, som är ett alltför hårt material och inte binder med kalkbruket som ligger under. Bitar började lossna och ramla ner, så att skyddsnet fick sättas upp. Alla fasadytor rekonstrueras nu med samma material och med

Inga av de moderna installationerna ska synas. Under golven ligger kablar för el, bredband och styrning av husets tekniska funktioner.

Ett dolt rum ovanför en garderob bjöd på en överraskning. Här hade döttrarna till landshövding Per Westling ordnat ett eget krypin med idolbilder.

FOTO SFTV

samma hantverksskicklighet som i det ursprungliga utförandet. De stora putsytorna som knackats ner fram till teglet visar att Scholanders hantverkare på några ställen byggde upp teglet med utskjutningar som grund för putsningen av kvadrar i hörnen och längs med bottenplanet.

Ytorna med färg renskrapas ner till linoljespacklet och sedan görs rekonstrueringar i det ursprungliga utförandet enligt Scholanders byggbeskrivning från 1850-talet.

– Vi var osäkra på originalfärgen men hittade till sist den ursprungliga grå färgen i en garderob, säger Gretel Nilsson, byggledare från Ramböll. Ja, tillägger hon, inte i själva garderoben, det visade sig att fastigheten byggts om, då blev en del av den gamla fasaden en innervägg och bakom garderoben hade man som tur var inte brytt sig om att måla om den delen av fasaden.

Fasadrenoveringen sker i etapper året runt. När Kulturvärden är på plats har hantverkarna kommit en bra bit in på söderfasaden efter cirka ett och ett halvt års arbete. Nu har man lika mycket kvar innan hela fasaden är åtgärdad. Samtidigt fortsätter arbetet med att renovera övriga lokaler inne i fastigheten. Under 2020–21 kommer det att finnas ytterligare 1 500 kvadratmeter till uthyrning i residenset. *

RENÄSSANSEN VAR HANS RÄTTESNÖRE

Fredrik Wilhelm Scholander

(1816–1881) var inte enbart arkitekt utan även författare och målare, dessutom professor i arkitektur vid Konstakademien. Scholander studerade arkitektur i Paris och fick när han kom tillbaka till Sverige 1846 det ärofulla uppdraget att rita Nationalmuseum på Blasieholmen, ett projekt som dock slutade med en nesa för den unge arkitekten, eftersom ritningarna inte höll måttet. Det blev istället den tyska arkitekten Friedrich August Stüler som fick kungens godkännande.

Men Scholander fick andra hedervärda uppdrag som den stora synagogan vid Wahrendorffsgatan i Stockholm, Smålands museum i Växjö, flera landskyrkor samt residenset i Kristianstad.

Som professor i byggnadskonst vid Konstakademien i Stockholm 1848–81 undervisade han flera av de arkitekter som skulle prägla det sena 1800-talets byggande i Sverige. Hos sina elever inskräppte han kravet på enkelhet och klarhet hos en byggnad. Renässansen var rättesnöret, liksom kravet på symmetri och mittpartiets dominerande roll.

KÄLLA: RIKSARKIVET

Vad är mojängen på Tynnelsö slott?

VET DU VAD DET HÄR ÄR för något och hur den har använts? Det skulle vi bra gärna vilja veta, men det har visat sig vara lättare sagt än gjort. Mojängen står på vinden på Tynnelsö slott, är av trä, står på ben, är tre–fyra meter lång, lutar något lite, ser ut som en ränna med hackig kant och har slutstycken i båda ändarna.

Våra kulturarvsexperter vet inte säkert vad det är. Men läsarna av Kulturvärden brukar sitta inne på fantastiska kunskaper om udda saker, så nu frågar vi dig: Kan du upplysa oss om vad det är och hur den har använts? Har du sett en sådan förut? Skriv till oss och berätta!

De tre första som med säkerhet kan berätta vad det är får välja en valfri utgiven bok ur SFV:s serie om de kungliga slotten (Drottningholm/Strömsholm/Rosendal/Rosersberg/Kina). Vi lottar också ut ett hederspris till de tre som har de fyndigaste gissningarna.

Skicka eller maila svaret senast den 15 april. Märk kuvertet eller mailet: Mojängen. Kom ihåg att ange ditt namn, adress, mailadress och telefonnummer så att vi kan få tag på dig om du vinner.

Det går att skicka per mail: Kulturvarden@sfv.se eller med ett vanligt brev till **Statens fastighetsverk, Kulturvärden, Box 2263, 103 16 Stockholm**

Genom att delta tillåter du oss att presentera svar och vinnare i Kulturvärden, på webben och i SFV:s sociala medier (Obs! Tävlningen är inte öppen för anställda på Statens fastighetsverk och deras familjer)

FOTO MELKER DAHLSTRAND

Ingen av våra experter vet vad denna mojäng är – så därför behöver vi läsarnas hjälp.

FOTO KAROLINA KRISTENSSON/NORDISKA MUSEET

FOTO ÅSA EHLIS, ORNÄSSTUGAN

FOTO PETER RENFORS

BRETT SAMARBETE KRING VASA 2020–2023

I ÅR GÅR startskottet för 500-årsfirandet av Gustav Erikssons (Vasa) väg till makten och bildandet av landet Sverige. Statens fastighetsverk, som förvaltar de flesta av Vasaslotten och även många andra fastigheter med anknytning till Vasaätten, har därför startat ett nätverk tillsammans med hyresgäster i Vasafastigheterna. Syftet med samarbetet är att bredda kännedomen om Gustav Vasas roll i bildandet av landet Sverige.

NYTRYCKT VASAKARTA I ORNÄSSTUGAN

SÄGNET SÄGER att Gustav Vasa övernattade i Ornässtugan i Borlänge kommun under sin färd genom Dalarna på 1520-talet. Oavsett sanningshalten har Ornässtugan ett starkt symbolvärde bland övriga Vasaminnen. I Ornässtugans kungsrum har SFV nyligen satt upp ett nytryck av den karta från 1750-talet som visar Gustav Vasas väg genom Dalarna. Originalen bevaras på Kungliga biblioteket i Stockholm.

LULEÅ RESIDENS FÅR NYTT TAK

UNDER 2018 drabbades residenset i Luleå av ett läckage i taket. Residenset, det enda i landet som är byggt i trä, tätades provisoriskt därefter. Under 2019 startade arbetet med att åtgärda taket. Nu kommer all plåt på taket att bytas ut. Den befintliga trästommen kommer att täckas med plywood för att få ett jämnt underlag samtidigt som originalträet kan bevaras undertill. Taket på huvudbyggnaden kommer att stå klart hösten 2020.

En hållbar värld där vi kan göra skillnad

Vi har nu hunnit en bit in på 2020 och årets planer för Statens fastighetsverk (SFV) är i full gång att förverkligas. Vi är närmare de mål vi föresatt oss att uppnå senast 2022, även om det återstår en del. Årsredovisningen för 2019 visar också att SFV har fina resultat. Vi når, i allt väsentligt, både verksamhetsmässiga och finansiella krav.

I och med verksamhetsstrategin 2018 inleddes ett förändringsarbete som sträcker sig över flera år och som vi kallar SFV 2022. Under 2019 har vi bland annat infört en särskild ansvarskod för våra leverantörer. Internt fortsätter vi att förenkla och förtydliga våra processer och att stärka förvaltningskulturen. Vi arbetar målmedvetet för att SFV ska vara en modern, föredömlig och attraktiv arbetsplats med god styrning och intern kontroll.

VI HAR ETT viktigt samhällsuppdrag: att förvalta och utveckla fast egendom som staten äger och som har eller har haft en väsentlig roll i Sveriges historia. Vi förvaltar även fastigheter där det av andra skäl beslutats att staten genom SFV ska svara för fastigheternas förvaltning och utveckling.

Bredden i vårt uppdrag är stor, både innehållsmässigt och geografiskt, med mark och byggnader från nordligaste Norrbotten till sydligaste Skåne och med ambassader och residens i ett 60-tal länder.

Ett axplock av aktuella händelser: Renoveringen av Rosenbad pågår och det planerade arbetet för om- och tillbyggnaden av Kungliga Operan har tagit viktiga steg på vägen. I Uppsala är renoveringen klar av Carolina Rediviva, Sveriges äldsta forskningsbibliotek, med bättre tillgänglighet och anpassat till

FOTO JEANNETTE HÄGGLUND

moderna krav på arbets- och studiemiljö. Många av våra fastigheter är besöksmål och vi tecknade 2019 ett tioårigt samarbetsavtal med Kalmar kommun angående utvecklingen av Kalmar slott och ett femårigt avtal för Borgholms slottsruin med Borgholms kommun.

FÖRRA ÅRET nyinvides Sveriges ambassad i Oslo – chefsbostaden inrymmer nu även det tidigare kansliet. En kostnadseffektiv lösning som går helt i linje med SFV:s arbete att bidra till Agenda 2030 och målet social hållbarhet.

Med utgångspunkt i de globala hållbarhetsmålen i FN:s Agenda 2030 arbetar vi helhjärtat för en hållbar utveckling med förbättrad tillgänglighet och bättre resursutnyttjande i våra fastigheter. SFV:s skogsbruk är FSC-certifierat och vårt miljöarbete är ISO-certifierat. Vi arbetar nu för att SFV åter ska bli ISO-certifierade inom områdena kvalitet och arbetsmiljö, och alla våra långsiktiga mål är kopplade till Agenda 2030.

Jag fortsätter att, i stort sett varje vecka, besöka SFV:s verksamheter – våra fastigheter, våra hyresgäster och lokalkontor med medarbetare på 23 orter i Sverige. Det ger mig en god inblick i den enorma variation av förutsättningar som förekommer inom vår myndighet

och även den kompetensbredd som mina medarbetare besitter. Arbetet med att utveckla SFV:s verksamhet fortsätter, och jag känner mig trygg och förväntansfull inför vårt fortsatta arbete. Jag känner mig stolt och glad över de fina resultat som alla engagerade medarbetare har lyckats med under 2019. Tillsammans hjälps vi åt att göra SFV:s verksamhet ännu bättre.

INGRID EIKEN HOLMGREN,
generaldirektör SFV

»Alla våra
långsiktiga mål
är kopplade till
Agenda 2030.«

Prenumerera på Kulturvärden eller ändra din prenumerationsadress:

www.kulturvarden.prenservice.se eller ring 08-522 183 52.

Mot en expeditions- och portoavgift på 200 kronor

får du fyra nummer av Kulturvärden.

Ledigt växthus i bruksmiljö

Har du gröna fingrar och affärssinne? Nu finns en unik chans för rätt hyresgäst:
Lövstabruks växthus från 1700-talet är ledigt för inflyttning.

Södra orangeriet – eller Drivhuset – ligger i barockparken i hjärtat av den anrika bruksmiljön i norra Uppland. I byggnaden har det odlats i en obruten tradition sedan 1735. Då Lövstabruk är ett viktigt besöksmål ser Statens fastighetsverk gärna att växthuset har öppet under sommarmånaderna juni–augusti.

Mer information finns på vår hemsida sfv.se/sv/lokaler/uthyres/drivhuset